

Summer 8-2019

VLERËSIMI I SISTEMIT FINANCIAR NË RRITJEN EKONOMIKE TË KOSOVËS

Elirjeta Beka

Follow this and additional works at: <https://knowledgecenter.ubt-uni.net/etd>

Part of the Business Commons

Koleji UBT

Fakulteti për Menaxhment, Biznes dhe Ekonomi

**VLERËSIMI I SISTEMIT FINANCIAR NË RRITJEN EKONOMIKE
TË KOSOVËS**
Shkalla Bachelor

Elirjeta Beka

Gusht, 2019

Prishtinë

Koleji UBT

Fakulteti për Menaxhment, Biznes dhe Ekonomi

Punim Diplome

Viti akademik 2016/2017

Elirjeta Beka

**VLERËSIMI I SISTEMIT FINANCIAR NË RRITJEN EKONOMIKE
TË KOSOVËS**

Mentor: Phd.Cand Armend Muja

Gusht, 2019

Ky punim është përpiluar dhe dorëzuar në përmbushjen e kërkesave të
pjeshme për Shkallën Bachelor

ABSTRAKT

Kriza financiare e fundit globale ka theksuar rëndësinë kritike të tregjeve financiare për funksionimin e ekonomive kombëtare. Investimi i biznesit është thelbësor për rritjen ekonomike. Pra, ekonomitë kërkojnë tregje financiare të sofistikuara që mund ta kenë kapitalin në dispozicion për investimet e sektorit privat. Një sektor efikas bankar dhe financiar gjithashtu siguron që sipërmarrësit të kenë qasje në kapital për sipërmarrësit Ky studim miraton qasjen e konkurrencës së Porterit për vlerësimin e tregut financiar në Kosovë. Ndikimi i këtyre dimensioneve të rëndësishme për konkurrencën kombëtare bazohet në analizën sasiore dhe cilësore të të dhënave.

Fjalët kyçe: Konkureshmëria globale, tregu financiar

MIRËNJOHJE DHE FALENDËRIME

Unë do të filloja tezën time me falenderimin për të gjithë ata që më dhanë mbështetje dhe kurajë gjatë këtyre tri viteve.

Para së gjithash, unë jam mirënjohës ndaj Zotit për shëndetin e mirë që ishte i nevojshëm për të kompletuar këtë tezë.

Faleminderoj familjen time për inkurajimin dhe mbështetjen që më dhuruan gjatë këtyre tri viteve.

Unë jam jashtëzakonisht mirënjohës mentorit të temës Prof.PhD Cand Armend Muja pa të cilin ky hulumtim nuk do të ishte i mundur. Faleminderit për mbështetjen e vazhdueshme, motivimin, entuziazmin, kohën, energjinë, durimin. Mbikqyerja e temës nga ana e tij më ka ndihmuar në pasurimin e informacioneve, metodave, modeleve të punës që do të më ndihmojnë shumë gjatë karrierës profesionale dhe jetës personale.

Unë falënderoj të gjithë Profesorët, shoqërinë, kolegët me të cilët kam punuar gjatë këtyre viteve të fundit.

Unë jam thellësisht mirënjohës ndaj kompanive që plotësuan pyetësorët. Emrat e tyre nuk mund të zbulohen, por dua ta pranoj dhe vlerësoj ndihmën e tyre gjatë hulumtimit tim. Informacioni i tyre më ka ndihmuar shumë të përfundoj këtë tezë

Korrik, 2019

Prishtinë

PËRMBAJTJA

LISTA E FIGURAVE	V
LISTA E TABELAVE	V
LISTA E EKUACIONEVE	V
FJALORI I TERMAVE	VI
1. HYRJE	7
2. SHQYRTIMI I LITERATURËS	10
2.1. Konkurrenca me anë të gjeografisë.....	12
2.2. Konkurrenca me anë të resurseve	13
2.3. Konkurrenca me anë të politikave të qeverisë	13
2.4. Konkurrenca e bazuar në produktivitet.....	14
2.5. Konkurrenca në bazë të arsimit dhe inovacionit.....	15
2.6. Zhvillimi i tregut financiar.....	16
2.6.1. Shërbimet financiare.....	18
2.6.2. Qasja në financa.....	18
2.6.3. Likuiditeti	19
2.6.4. Lehtësia e marrjes së kredive.....	19
2.6.5. Kapitali për Start Up.....	19
2.6.6. Bankat.....	20
2.6.7. Rregullimi financiar.....	20
2.6.8. Risku.....	20
2.7. Rritja ekonomike.....	21
2.8. Rritja ekonomike dhe zhvillimi financiar	22
3. DEKLARIMI I PROBLEMIT	23
4. METODOLOGJIA	24
4.1. Korniza konceptuale	26

5. REZULTATET.....	30
6. DISKUTIME DHE KONKLUZIONE	34
7. REFERENCAT	35
8. APPENDIXES	37

LISTA E FIGURAVE

Figura 1. Teoria e diamantit	12
Figura 2. Indeksi i konkurueshmërisë Globale	28
Figura 3: Analiza Spss	30

LISTA E TABELAVE

Tabela 1: Faktorët e zhvillimit financiar	18
Tabela 2: Fazat e zhvillimit	27
Tabela 3: Tregu financiar në Kosovë	31

LISTA E EKUACIONEVE

Ekuacioni 1: Konkurrenca Globale	25
--	----

FJALORI I TERMAVE

- 1.GCI- Global competitiveness report
- 2.BPV –Bruto produkti vendor
- 3.WEF- World economic forum

1. HYRJE

Në këtë kapitull do të paraqitet një pamje e përgjithshme në pika të shkurta për punimin dhe qëllimin e këtij punimi. Me fjalë të tjera, do të paraqitet pyetja hulumtuese për të ilustruar fokusin kryesor, si dhe rëndësinë e këtij hulumtimi.

Konkurrenca është definuar si një grup institucionesh dhe faktorësh që përcaktojnë produktivitetin e një vendi, po ashtu konkurrenca nënkupton edhe eksportin dhe importin e një vendi. Vendet të cilat kanë një konkurrencë të lartë janë vende më stabile sesa vendet që konkurrencë të ulët. Kriza globale e tregut financiar e vitit 2008 ka theksuar rëndësinë kritike të tregjeve financiare për ekonominë kombëtare. Qasja në kapitalin e lirë dhe qëndrueshmërinë e bankave janë bërë tema kryesore në përcjelljen e konkurrueshmërisë ekonomike kombëtare dhe aktivitetit të përgjithshëm të biznesit.

Ky punim është i rëndësishëm pasi që analizon faktorët që luajnë rol të rëndësishëm në krijimin e një ambienti të favorshëm për bizneset e një vendi, për qeverinë, kompanitë Kosovare dhe ato të huaja për arsye se me anë të këtij punimi pasqyrohet gjendja reale e sektorit financiar. Qeverisë i ndihmon në identifikimin e anëve të forta dhe dobëta të vendit, kompanive vendore u ndihmon që të shtojnë produktivitetin e tyre, dhe të shohin avantazhet dhe disavantazhet e sektorit financiar në krahasim me vendet e tjera, ndërsa kompanive të huaja që të marrin vendime në lidhje me investime në Kosovë.

Qëllimi i këtij punimi është mbledhja dhe integrimi i të gjithë treguesve të Zhvillimit të Tregut Financiar, pasi që në Kosovë mungojnë këto të dhëna dhe Kosova nuk është pjesë e raportit vjetor të Konkurrueshmërisë Globale dhe në këtë punim do t'u përgjigjemi pyetjes hulumtuese *Si ndikon zhvillimi i tregut financiar në rritjen ekonomike të Kosovës?*

Ky punim është realizuar me anë të metodave kuantitative dhe kualitative, ku tek metoda kuantitative janë përdorur të dhëna statike dhe dinamike ndërsa të dhënat kualitative janë nxjerr nga intervistat me pronar dhe menaxher të bizneseve. Të dhënat statistikore mbi tregun

financiar janë nxjerrë nga burime zyrtare kombëtare dhe ndërkombëtare (Zyra e Statistikave, Banka Botërore, Organizata Botërore e Tregtisë). Të dhënat dinamike u mblodhën në bazë të një ankete të administruar me 52 biznese. Bizneset u zgjodhën rastësisht për të përfaqësuar demografinë e bizneseve Kosovare bazuar në aktivitetin ekonomik (NACE), madhësinë e kompanive dhe shpërndarjen gjeografike, më pas ato u përpunuan në indekse të peshuara me numra nga 1 deri 7, ku 1 më ulëti ndërsa 7 më i larti.

Gjithashtu, që nga viti 2005, WEF ka zhvilluar Indeksin e Konkurrueshmërisë Globale (GCI). Si një indeks shumë gjithëpërfshirës, GCI kap bazat mikroekonomike dhe makroekonomike të konkurrencës kombëtare. Sipas raporteve të GCI, "niveli i konkurrencës së një kombi pasqyron shkallën në të cilën ajo është në gjendje të ofrojë prosperitet për qytetarët e saj".

Indeksi i Konkurrencës Globale matë faktorët që nxisin rritjen afatgjate dhe prosperitetin e një vendi, duke ndihmuar politikë bërësit ti identifikojnë sfidat që duhet adresuar, pikat e forta, hartimin strategjisë së rritjes ekonomike të vendit të tyre. Një klasifikim i raporteve të GCI konsideron tre faza të ndryshme të zhvillimit që përbëhen nga 12 shtylla. Sipas GCI, në fazën e parë, ekonomia është e shtyrë nga faktorët që përbëhet nga shtyllat: institucionet ,infrastruktura , stabiliteti makroekonomik , shendetesia; në fazën e dytë ekonomia është e shtyrë nga eficientia ku përbëhet nga shtyllat: arsimi dhe shkollimi, eficientia e tregut , eficientia e tregut te punes , tregu financiar , madhësia e tregut, teknologjia; në fazën e tretë ekonomia është e shtyrë nga inovacioni dhe përbëhet nga shtyllat : inovacioni, sofistifikimi biznesor.

Ky punim është strukturuar në disa kapituj. Në pjesën e parë është trajtuar hyrja e këtij punim ku janë paraqitur informatat bazike për këtë punim. Në kapitullin 2 - trajtohet shqyrtimi i literaturës i cili është ndarë në disa pjesë që ndihmojnë për të krijuar kuadrin teorik të të gjithë punimit në mënyrë të qartë dhe logjike, ku është shqyrtuar literatura që përfshinë konkurrenshmerinë, indeksin e konkurrenshmerisë globale, tregun financiar dhe rritjen e ekonomisë. Deklarimi i problemit është prezentuar në Kapitullin 3. Në kapitullin 4 -

trajtohet metodologjia ku paraqitet qasja hulumtuese, strategjia hulumtuese dhe procesimi i të dhënave nga mbledhja e të dhënave deri te analiza e tyre. Në kapitullin 5 - është paraqitur korniza konceptuale. Në kapitullin 6 - paraqiten rezultatet e fituara nga literatura e shqyrtuar dhe rezultatet empirike nga pyetësi. Në kapitullin 7 - janë paraqitur diskutime dhe konkluzionet ku është bërë një përmbledhje nga i gjithë punimi për të shpjeguar më mirë pyetjen hulumtuese.

2. SHQYRTIMI I LITERATURËS

Ky kapitull është ndarë në disa pjesë që ndihmojnë për të krijuar kuadrin teorik të të gjithë punimit në mënyrë të qartë dhe logjike, ku është shqyrtuar literatura rreth konkurrencës, sistemit financiar dhe analizën e tyre me një numër të madh definimesh, kuptimesh, analiza, shkrime, debate etj.

Termi “konkurrencë” e ka origjinën nga fjala latine "petere" që do të thotë të kërkosh, sulmosh, të qëllosh, të dëshirosh kësaj fjale i'u vendoset prefiksi "con" që do të thotë së bashku (Braendle , Mozghovy, Huryna,2017).Megjithatë, për të gjithë diskutimin, debatin dhe shkrimin mbi këtë temë, ende nuk ka asnjë teori bindëse për të shpjeguar konkurrencën kombëtare. Për më tepër, nuk ka as edhe një përkufizim të pranueshëm të termit "konkurrencë" që mund të zbatohet për një komb. Ndërsa nocioni i një kompanie konkurruese është i qartë, nocioni i një kombi konkurrues nuk është.

Konkurrenca është definuar si një grup institucionesh dhe faktorësh që përcaktojnë produktivitetin kombëtar (Porter,2005). Niveli i produktivitetit vendos nivelin e prosperitetit që mund të arrihet nga një ekonomi.

Për sa i përket konkurrueshmërisë së shteteve sipas shumë autorëve ka disa faktorë që ndikojnë në konkurrueshmërinë e një vendi dhe ato janë:

- Institucionet
- Infrastruktura
- Stabiliteti makroekonomik
- Shendetesia
- Arsimi dhe shkollimi
- Efiqenca e tregut
- Efiqenca e tregut te punes

- Tregu financiar
- Madhesia e tregut
- Teknologjia
- Inovacioni
- Sofistikimi biznesor

Teoria e Diamantit të Porterit të Avantazhit Kombëtar (1990) , është një model që është i dizajnuar për të kuptuar kombet ose grupet që kanë përparësi konkurruese për shkak të faktorëve të caktuar në dispozicion të tyre dhe për të shpjeguar se si qeveritë mund të veprojnë për të përmirësuar pozicionin e një vendi në një mjedis ekonomik konkurrues globalisht. Ky model mundohet që tu përgjigjet disa pyetjeve siç janë: Pse janë kompani të caktuara të bazuara në vende të caktuara të aftë për inovacion të qëndrueshëm? Pse ndjekin pa mëshirë përmirësimet, duke kërkuar një burim gjithnjë e më të sofistikuar të përparësisë konkurruese?, Pse janë ata në gjendje për të kapërcyer barrierat thelbësore për të ndryshuar dhe sjellin risi aq shpesh që e shoqërojnë suksesin? Përgjigja qëndron në katërtribute të gjera të një kombi, atributet që individualisht dhe si sistem përbëjnë diamantin e avantazhit kombëtar, fushën e lojës që çdo vend krijon dhe vepron për industrinë e tij.

Këtotribute janë :

1. Kushtet e Faktorit – Pozicioni i kombit në faktorët e prodhimit, siç është puna e kualifikuar ose infrastruktura, është e nevojshme për të konkurruar në një industri të caktuar.
2. Kushtet e Kërkesës – Natyra e kërkesës së tregut lokal për produktin ose shërbimin e industrisë.
3. Industrinë e ngjashme dhe mbështetëse – Prania ose mungesa e industrive të furnizuesve dhe industrinë e tjera të ngjashme që janë konkurruese në nivel ndërkombëtar.
4. Strategjia e firmave , struktura dhe rivaliteti - Kushtet në kombin që qeverisin si krijohen, organizohen dhe menaxhohen kompanitë, si dhe natyrën e rivalitetit të brendshëm.

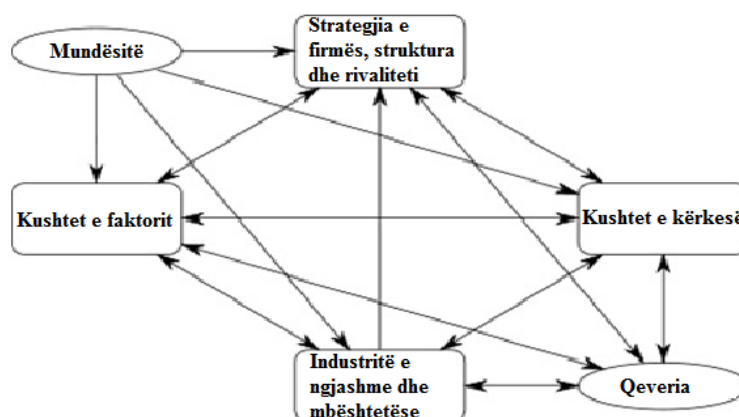

Figura 1. Teoria e diamantit

Në ekonominë globale, konkurrenca nënkupton aftësinë e marrjes së situatës së përshtatshme dhe konstante në tregjet ndërkombëtare. Në kuadrin e Organizatës për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (OECD), aftësia e një vendi në prodhimin e mallrave dhe shërbimeve për prezantim në tregjet ndërkombëtare është një nga dimensionet më të rëndësishme të konkurrueshmërisë.

Në një botë të konkurrencës gjithnjë e më globale, kombet janë bërë më shumë të rëndësishme. Meqenëse baza e konkurrencës është zhvendosur gjithnjë e më shumë në krijimin e njohurive, roli i kombit është rritur. Dallimet në vlerat kombëtare, kulturën, strukturat ekonomike, institucionet dhe historitë kontribuojnë në suksesin konkurrues. Ka dallime të mëdha në modelet e konkurrencës në çdo vend; asnjë komb nuk mund ose do të jetë konkurrues në çdo industri apo edhe në shumë industri. Në fund të fundit, kombet kanë sukses në industri të veçanta për shkak se mjedisit të tyre dinamik dhe sfidues. (Porter, 1990).

2.1. Konkurrenca me anë të gjeografisë

Disa autor besojnë se gjeografia ka rol kryesor në zhvillimin e një vendi. Disa qytetërime u rritën në vende të favorshme për bujqësinë, duke i lejuar ata të zhvillonin teknologji dhe

institucione sociale për të kapërcyer të tjerët (*Diamond, 1997*) Madhesia e tregut dhe qasja ne transport shkakton aglomerim dhe tërheqje te investimeve te huaja direkte ku sipas tyre më të zhvilluara janë vendet me dalje në det. (Krugman & Venables, 2009) ndërsa (*Jeffrey Schacs, 2008*) në studimin e tij mbi tregtinë botërore kishte përcaktuar se vendet e hapura ndaj botës për qarkullim janë më të zhvilluara ekonomikisht

2.2.Konkurrenca me anë të resurseve

Sipas studimit të (*Gylfason,2001*) ku shqyrtohen marrëdhëniet midis burimeve natyrore dhe rritjes ekonomike theksohet se si kapitali natyror ndikon në rritjen ekonomike, ku sipas tij vendet të varfëra janë ato vende të cilat nuk kanë burime natyrore, ndërsa të pasura ato që kanë mjaftueshëm burime. Ndërsa sipas (Porter ,1990) tregon se ekziston një pikëpamje që lidhet me konkurrencën dhe me burime natyrore të bollshme. Por,ai pyet se si mund ta shpjegohet suksesi i Gjermanisë, Japonisë, Zvicrës, Italisë dhe vendeve të Koresë së Jugut me burime të kufizuara natyrore?

2.3.Konkurrenca me anë të politikave të qeverisë

Disa e shohin konkurrencën kombëtare si një fenomen makroekonomik, të nxitur nga variablat siç janë kurset e këmbimit, normat e interesit dhe deficitet qeveritare. Por Japonia, Italia dhe Koreja e Jugut kanë gëzuar të gjitha me rritje të shpejtë të standardeve të jetesës, pavarësisht nga deficitet buxhetore; Gjermania dhe Zvicra pavarësisht nga monedhat e larta; dhe Italia dhe Koreja pavarësisht normave të larta të interesit.

Të tjerë argumentojnë se konkurrenca është një funksion i punës së lirë dhe të bollshme. Por populli i Gjermanisë, Zvicrës dhe Suedisë kanë paga të larta dhe mungesa e krahut të punës ,kohëve të fundit, argumentin e kanë fituar në favorin se konkurrenca nxitet nga politika e qeverisë: synimeve të dhënësit, mbrojtjes, promovimit të importit dhe subvencioneve kanë shtyrë shtyer zhvillimin e industrisë së makinerisë, çelikut, ndërtimit të anijeve dhe industritë gjysmëpërçuese japoneze në mbizotërim global. (*Porter,1990*), Williamson (2013) përcakton

nevojën e stabilitetit makroekonomik, privatizimit dhe liberalizimit , gjithashtu Acemoglu edhe Robinson janë të mendimit që institucionet përcaktojnë zhvillimin.

2.4.Konkurrenca e bazuar në produktivitet

Niveli i produktivitetit gjithashtu përcakton normat e kthimit nga investimet në një ekonomi, të cilat nga ana tjetër janë nxitësit themelorë të rritjes së saj. Konkurrenca është një koncept, i cili përpiqet të shpjegojë pse disa vende zhvillohen më shpejt se të tjerët. Me fjalë të tjera, një ekonomi më konkurruese është një që ka gjasa të rritet më shpejt me kalimin e kohës. (*Global Competitiveness Report,2017*).

Koncepti i vetëm kuptimplotë i konkurrencës në nivel kombëtar është produktiviteti. Qëllimi kryesor i një kombi është të prodhojë një standard jetese të lartë dhe në rritje për qytetarët e saj. Aftësia për ta bërë këtë varet nga produktiviteti me të cilin punësohen dhe arrihen kapitalet e një kombi. Produktiviteti është vlera e prodhimit të prodhuar nga një njësi e punësose e kapitalit. Produktiviteti varet nga cilësia dhe veçoritë e produkteve (të cilat përcaktojnë çmimet që mund të komandojnë) dhe efikasitetin me të cilin ato prodhohen. Produktiviteti është përcaktuesi kryesor i standardit jetësor të një vendi të në kohë afatgjatë; Produktiviteti është shkaku kryesor i të ardhurave kombëtare për kokë banori. Produktiviteti i burimeve njerëzore përcakton pagat e punonjësve; produktiviteti me të cilin punësohet kapitali përcakton kthimin që fiton për mbajtësit e tij.

Standardi jetësor i një kombi varet nga kapaciteti i kompanive të saj për të arritur nivele të larta të produktivitetit - dhe për të rritur produktivitetin me kalimin e kohës. Rritja e qëndrueshme e produktivitetit kërkon që një ekonomi të përmirësohet vazhdimisht. Kompanitë e një kombi duhet të përmirësojnë pafundësisht produktivitetin në industritë ekzistuese duke rritur cilësinë e produktit, duke shtuar veçori të dëshirueshme, duke përmirësuar teknologjinë e produkteve ose duke rritur efikasitetin e prodhimit (*Porter,1990*), përveç faktorëve ekonomikë, konkurrenca është e prekur nga institucionet sociale si

autoritetet publike, sindikatat, institucionet financiare, organizatat socio-politike, pronësia dhe strukturat organizative dhe shprehite mendore, rregullat dhe kodet e sjelljes (Weber,1983)

2.5.Konkurrenca në bazë të arsimit dhe inovacionit

Konkurrenca e vendit varet nga kapaciteti i industrisë së saj për të inovuar dhe përmirësuar. Kompanitë përfitojnë nga konkurrentët më të mirë në botë për shkak të presionit dhe sfidës. Ata përfitojnë nga të pasurit e rivalëve të fuqishëm vendas, agresivë dhe duke kërkuar konsumatorë lokalë. Gjithashtu informacioni luan një rol të madh në procesin e inovacionit dhe përmirësimit - informacion që ose nuk është në dispozicion për konkurrentët ose që ata nuk e kërkojnë. Ndonjëherë ai vjen nga investime të thjeshta në kërkime dhe zhvillim; më shpesh, informacioni vjen nga përpjekjet dhe nga shikimi në vendin e duhur të papërmbytur nga supozimet verbuese ose mençuria konvencionale. (Porter, 1990). Po ashtu (Mankiw, 2004) thotë se arsimiti i popullsisë është esencial për stimulimin e ndërmarrësisë dhe inovacionit. Vendet që mbështetin ndërmarrësinë dhe inovacion duhet të ndërtojnë gatitshmëri teknologjike (Christensen,2008).

Nga ana tjetër, ndryshueshmëria e rregullave të konkurrencës në botën e biznesit tregon procesin e prezantimit të produkteve të reja në tregje me një rëndësi të veçantë. Sot, shumica e organizatave më shumë se çdo herë tjetër kanë gjetur se nuk mjafton të varet vetëm nga konkurrenca tradicionale, përmirësimi i cilësisë, ulja e kostos ose diferencimi në prezantimin e produkteve dhe shërbimeve dhe në vend të koncepteve të tilla si shpejtësia dhe fleksibiliteti në konkurrencë është rritur dhe trendi drejt prezantimit të produkteve dhe shërbimeve të reja në treg të vetë është arsyeja adekuate e këtij ndryshimi.(Porter ,1990).

Shkatërrimi krijues, një term i përdoruar nga Joseph Schumpeter në "Kapitalizëm, Socializëm dhe Demokraci" në vitin 1942, përshkruan "procesin e mutacioneve industriale

që vazhdimisht e revolucionarizojnë strukturën ekonomike nga brenda, duke shkatërruar në mënyrë të pandërprerë një të vjetër, vazhdimisht duke krijuar një të re".

2.6.Zhvillimi i tregut financiar

Nocioni i konkurrencës dhe mjedisit ekonomik në të cilin politikat ekonomike dhe vendimet e investimeve kanë evoluar vazhdimisht, dekada e kaluar ka parë një rritje të rëndësishme të ekonomisë duke transformuar rrënjësisht kontekstin në të cilin vendimet e politikave për të nxitur rritje në ekonomi. Pas një periudhe të gjatë rritjeje pas krizës globale financiare, duket se ekonomia botërore ka marrë rritjen në shpejtësi (*International Monetary Fund, 2017*). Sipas mendimit mbizotërues, kostot e punës, normat e interesit, kurset e këmbimit dhe ekonomitë e shkallës janë përcaktuesit më të fuqishëm të konkurrueshmërisë (*Porter, 1990*).

Një sektor financiar efikas ndan burimet e kursyera nga qytetarët e një kombi, si dhe ata që hyjnë në ekonomi nga jashtë, në përdorimet e tyre më produktive. Tek sipërmarrësi ose projektet e investimeve me normat më të larta të pritshme të kthimit janë të lidhura politikisht. Investimi i biznesit është vendimtar për produktivitetin. Prandaj ekonomitë kërkojnë tregje financiare të sofistikuar që të mund të sigurojnë kapital për investimet e sektorit privat nga burime të tilla si huatë nga një bankë, shkëmbimet e letrave me vlerë mirë të rregulluara dhe produkteve të tjera financiare. Për të përmbushur të gjitha këto funksione, sektori bankar duhet të jetë i besueshëm dhe transparent, dhe - siç është bërë aq e qartë kohët e fundit, tregjet financiare duhet të jenë të përshtatshme me rregullore për mbrojtjen e investitorëve dhe aktorëve të tjerë të rëndësishëm në ekonomi (*Global Competitiveness Report, 2017*).

Kriza e fundit financiare ka theksuar rolin qendror të një sektori financiar të shëndoshë dhe të mirë funksionuar për aktivitetet ekonomike. Stabiliteti financiar ka rëndësi për përparimin ekonomik. Për të demonstruar nga ngadalësimi i ekonomive që nga kriza e vitit 2007, kjo kërkon një kohë të gjatë për të rivendosur produktivitetin dhe rritjen financiare pas një shkrirje të tregjeve. Dhjetë vjet më parë sektorët e tensionuar bankare kanë prekur ekonominë

reale në vendet ku kriza ka origjinën, dhe më vonë në të tjerët. Qasja në kredi ishte e kufizuar, gjë që kufizonte rritjen e produktivitetit investimet dhe oreksin e zvogëluar për rrezik të lartë të kompanive inovative dhe të start -ups (*Global Competitiveness Report,2017*).

Zhvillimi i tregut financiar është thelbësor për qasje në financa të start-ups (*Ames,2011*)
Sot megjithëse është bërë progres për ta bërë sektorin financiar më të qëndrueshëm, mbeten disa shqetësime. Së pari, pavarësisht nga veprimet e ndërmarra nga pasojat e krizës, ristrukturimi dhe rregullimi i politikave makroprudenciale për të rritur kërkesat e kapitalit dhe për të arritur një ekuilibër, sektori bankar ende nuk është rimëkëmbur plotësisht. Së dyti, vijnë burime të reja të rrezikut potencial në ekonomitë në zhvillim. Së treti, segmentet në rritje të sistemi financiar që nuk i nënshtrohen rregullimit janë burim dobësie. Së katërti, fushëveprimi për publikun ndërhyrja e sektorit është ngushtuar.

Ekonomitë që kërkojnë tregje financiare të sofistikuar, të cilat mund të sjellin kapital në dispozicion për investimet e sektorit privat nga burime të tilla si kreditë nga sektori bankar i shëndoshë, shkëmbime të letrave me vlerë të rregulluara siç duhet, kapitalin aksionar dhe produkte të tjera financiare. Rëndësia e një aksesit të tillë në kapital u theksua kohët e fundit nga kriza e likuiditetit e përjetuar nga bizneset dhe sektori publik në vendet në zhvillim dhe në vendet e zhvilluara.

Për sa i përket zhvillimit të tregut financiar matet nga disa faktorë siç shihen në tabelën

Tabela 1: Faktorët e zhvillimit financiar

Tregu financiar
Shërbimet financiare
Qasja në financa
Likuiditeti
Lehtësia e marrjes së kredive
Kapitali për Start Up
Bankat
Rregullimi financiar
Risku

2.6.1. Shërbimet financiare

Shërbimet financiare janë shërbimet ekonomike të ofruara nga industria e financave, e cila përfshin një gamë të gjerë të bizneseve që menaxhojnë paratë, duke përfshirë unionet e kreditit, bankat, kompanitë e kartës së kreditit, kompanitë e sigurimeve, kompanitë e kontabilitetit, kompanitë e financave të konsumit, brokerat e aksioneve, fondet e investimeve, menaxherët individualë dhe disa ndërmarrje të sponsorizuara nga qeveria (IMF,2012). Sipas (Porter,2005) me shërbime financiare kuptojmë sa janë të çasëshme shërbimet financiare për bizneset e reja.

2.6.2. Qasja në financa

Qasja në financa është ofrimi i shërbimeve bankare me një kosto të përballueshme për grupet me të ardhurave të ulëta. Meqenëse shërbimet bankare janë në natyrën e të mirës publike, është thelbësore që disponueshmëria e shërbimeve bankare dhe pagesave për të gjithë popullsinë pa diskriminim. (Hameedu,2014). Qasja në financa është aftësia e individëve ose ndërmarrjeve për të marrë shërbime financiare, duke përfshirë kredi, depozita, pagesa, sigurime dhe shërbime të tjera të administrimit të rrezikut. Ata të cilët aksidentalisht nuk

kanë ose kanë qasje të kufizuar në shërbimet financiare quhen ndërbank (underbank), përkatësisht (Demirgüç-Kunt; Beck; Honohan, 2008).

2.6.3. Likuiditeti

Likuiditeti i tregut është një veçori e tregut ku një individ ose firmë mund të blejë ose shesë me shpejtësi stokun pa shkaktuar një ndryshim drastik në çmimin e stokut. Likuiditeti është se sa i madh është kompensimi midis shpejtësisë së shitjes dhe çmimit për të cilin mund të shitet. Në një treg të likuid tregtia është e butë: shitja e shpejtë nuk do të ulë çmimin shumë. Në një treg relativisht jolikuide, shitja e saj shpejt do të kërkojë zvogëlimin e çmimit të saj me një sasi të caktuar. (Nicholson,1903).

Likuiditeti përshkruan shkallën në të cilën asetet mund të blihen ose të shiten shpejt në treg pa ndikuar në çmimin e aseteve. Në terma më të thjeshta, likuiditetet do të thotë të merrni paratë tuaja kur të keni nevojë për to.

2.6.4. Lehtësia e marrjes së kredive

Në financim, një kredi është huazimi i parave nga një ose më shumë individë, organizata ose subjekte të tjera tek individët, organizata etj. Huamarrësi krijon një borxh dhe zakonisht është i detyruar të paguajë kamatën në atë borxh deri sa ajo paguhet, dhe gjithashtu të paguajë shumën kryesore të huazuar (*Signoriello, Vincent, 1991*). Lehtësia e marrjes së kredive paraqet sa e lehtë është për të marrë një kredi bankare me vetëm një plan biznesi të mirë dhe pa kolateral. (*Global Competitiveness Report,2017*).

2.6.5. Kapitali për Start Up

Kompanitë Start-Up kanë potencial për t'u rritur dhe kanë nevojë për një sasi të caktuar të investimeve. Investitorët e pasur duan të investojnë kapitalin e tyre në biznese të tilla me një perspektivë afatgjatë të rritjes. Investime të tilla janë të rrezikshme pasi ato janë jo likuide, por janë të afta të japin kthime mbresëlënëse nëse investohen në kompaninë e duhur. Ndryshe mund të themi se sa lehtë është për sipërmarrësit me projekte të reja, por të rrezikshme për të gjetur kapital (*Global Competitiveness Report,2017*).

2.6.6. Bankat

Një bankë është një institucion financiar i licencuar për të marrë depozita dhe për të dhënë hua. Bankat gjithashtu mund të ofrojnë shërbime financiare, të tilla si menaxhimi i pasurisë, këmbimi valutor dhe kutitë e depozitave. Në vlerësimin e sigurisë dhe shëndetit të një banke kanë rëndësi : kapitali , cilësinë e aseteve, menaxhimin, fitimet, likuiditetin dhe ndjeshmërinë (në rrezikun sistematik).(*Berger,Davis,1994*). Paratë e klientit mund të vendosen në bankë për mbajtje të sigurt. Bankat mund t'u japin hua klientëve sipas një marrëveshjeje për të paguar paratë më vonë, me interes. Një shembull është marrja e një hipoteke për të blerë një shtëpi apo apartament. Bankat gjithashtu mund të përdorin paratë që kanë nga llogaritë e depozitave për të investuar në biznese me qëllim që të bëjnë më shumë para. (*Davies, Bank, 2002*).

2.6.7. Rregullimi financiar

Rregullimi financiar është një formë mbikëqyrjeje, e cila i nënshtron institucionet financiare për disa kërkesa, kufizime dhe udhëzime, me qëllim ruajtjen e integritetit të sistemit financiar. Rregullimi financiar gjithashtu ka ndikuar në strukturën e sektorëve bankarë duke rritur sasinë e produkteve financiare në dispozicion. Rregullorja financiare përbën një nga tre kategoritë ligjore që përbëjnë përmbajtjen e ligjit financiar, dy të tjera janë praktikat e tregut, jurisprudenca (*Benjamin,2008*)

2.6.8. Risku

Risku merr shumë forma, por është kategorizuar gjerësisht si mundësia e një rezultati ose kthimi i investimeve aktuale do të ndryshojë nga rezultati i pritshëm ose kthimi. Risku mund të përfshij lloje të ndryshme të rrezikut lidhur me financimin, duke përfshirë transaksionet financiare që përfshijnë kreditë e kompanisë në rrezik të mospagimit.

Rreziku financiar është një nga llojet e ndryshme të rrezikut që lidhen me financimin, duke përfshirë transaksionet financiare që përfshijnë kreditë e kompanisë në rrezik. Shpesh

kuptohet se përfshihet vetëm rreziku i dobët, që do të thotë ka potencial për humbje financiare dhe paqartësi rreth shtrirjes së saj (Horcher; Karen ,2005).

2.7. Rritja ekonomike

Në shumë ekonomi të përparuara vlera e rritjes ekonomike për shoqërinë ka ardhur në pikëpyetje si rezultat i rritjes së pabarazisë, sfidave të ndryshimeve teknologjike dhe ndikimeve komplekse të globalizimit, duke përfshirë ato që lidhen me tregtinë e mallrave, shërbimeve dhe të dhënave lëvizja e njerëzve dhe e kapitalit. Në ekonomitë në zhvillim, rëniet rekord në varfëri dhe klasës së mesme në rritje kanë nxitur aspirata më të larta dhe kërkesa për mallra më të mira publike; këto kërkesa tani janë duke u përplasur me rritjen e ngadalshme dhe shtrëngimin e buxheteve qeveritare.

Qëllimi i progresit ekonomik është rritja e mirëqenies në mënyrë të qëndrueshme dhe të barabartë për popullatën e një vendi. Dhe ndërkohë që është ekonomike rritja, e matur me BPV, nuk është një qëllim në vetvete, mbetet një parakusht për rritjen e mirëqenies njerëzore. Rritja ekonomike siguron burimet e nevojshme për përmirësimin e shëndetit, arsimit dhe sigurisë. Prandaj është e rëndësishme për vendet që të monitorojnë nga afër faktorët që përcaktojnë konkurrueshmërinë, duke mbajtur parasysh qëllimet më të gjera shoqërore dhe tregëtimet.

Megjithatë, ekziston një marrëveshje e gjerë që rritja ekonomike është e rëndësishme për zhvillimin njerëzor dhe mirëqenien. Rritja krijon burimet e nevojshme për arsimim më të mirë, shëndetësi dhe siguri dhe për të ardhura më të larta. Edhe pse rritja nuk garanton zhvillimin njerëzor, nuk ka shembuj të vendeve që përmirësojnë mirëqenien e popullatës së tyre pa rritje (*Bacchetta, van Wincoop, 2013*). Shpesh rrjeti i thellë i lidhjeve që lidhin rritjen me vlerat më të gjera shoqërore mbetet i pashprehur. Në vend që të fokusohet në mirëqenien, matjen e progresit ekonomik dhe rrjedhimisht analizën ekonomike dhe politika janë të dominuara nga numrat kryesorë të BPV-së, duke inkurajuar konfuzionin e mjeteve dhe

qëllimeve. Megjithatë, rritja ekonomike nuk duhet të jetë një fund në vetvete. Ajo duhet të kontribuojë në mirëqenien njerëzore, të rrënjoset në legjitimitetin politik dhe të përcaktohet dhe të matet në bazë të nocionit shumëdimensional të progresit ekonomik që përfshin vlera të tilla si :një shpërndarje të gjerë të përfitimeve ekonomike, qëndrueshmëri mjedisore, dhe barazinë ndërgjenerale për të rinjtë dhe brezat e ardhshëm. (*Baldwin, Evenett,2009*)

2.8.Rritja ekonomike dhe zhvillimi financiar

Debati në lidhje me financimin e rritjes ka filluar që kur Schumpeter (1911) përcillte pikëpamjen e rëndësishme të zhvillimit të sektorit financiar për rritjen ekonomike. Schumpeter argumentoi se zhvillimi i sektorit financiar është thelbësor për rritjen ekonomike. Argumenti i tij është se zhvillimi financiar ndikon në rritjen ekonomike duke siguruar fonde të mjaftueshme për firmat që kanë një përdorim më produktiv.

Në fazën e hershme të zhvillimit ekonomik të vendit, sistemi financiar nxiti rritjen ekonomike. Ndërkaq, ndërsa vendi përparon drejt bërjes së një vendi të zhvilluar, rritja krijon kërkesa për zhvillimin e sektorit financiar.(*Patrick,1966*)

Për herë të parë duke përdorur një grup vjetor të të dhënave prej 35 vendeve gjatë periudhës 1860-1963, u dokumentoi një korrelacion pozitiv midis zhvillimit financiar dhe BPV-së për kokë banori (*Goldsmith ,1969*)

Sidoqoftë, ajo çfarë kërkohet është integrimi i të gjithë faktorëve potencial të zhvillimit në një kornizë koherente të zhvillimit. Korniza integron faktorin e mikronomik dhe makroekonomik.

3. DEKLARIMI I PROBLEMIT

Mbledhja e të dhënave për këtë punim kërkon ekspertizë konceptuale dhe empirike. Gjatë hulumtimit është vërejtur se mungojnë të dhënat për shtetin e Kosovës dhe kjo ka paraqit një sfidë në mbledhjen e të dhënave , ku edhe pasi që janë mbledhur të dhënat statistike ku disa prej tyre kanë munguar ose kanë qenë të viteve të mëparshme gjë që nuk e ka paraqit gjendje momentale të Kosovës në raport me konkurrueshmërin e vendeve të tjera , pas mbledhjes së të dhënave statike është vërejtur se mungojnë edhe të dhënat dinamike , kjo sfidë është tejkaluar përmes realizimit të studimit dhe plotësimit të indeksit global të konkurrueshmërisë

Ky punim kontribuon në hedhje në sipërfaqe të ndikimit të zhvillimit të sektorit financiar në rritjen e ekonomike të Kosovës si dhe tregon një pasqyrë të gjendjes momentale të Kosovës duke treguar se cilat janë anët pozitive dhe ato negative që ka sistemi financiar në Kosovë dhe si mund t’i përmisojmë ato në vitet e ardhshme.

Ky punim gjithashtu ndihmon që të bëhet qasja krahasimore e Kosovës në raportme vendet e tjera dhe të dihet se në cilin vend është renditur Kosova për sa i përket konkurrueshmërisë. Po ashtu kjo mundëson edhe intensifikimin e debatit shoqëror mbi orientimin e ndërhyrjeve në ekonomi dhe zhvillim.

4. METODOLOGJIA

Zhvillimi i tregut financiar përbën shtyllën e tetë të Qasjes Kombëtare të Konkurrencës Ekonomike. Kjo shtyllë kontribonë në Indeksin e Përbashkët Kombëtar të Konkurrencës dhe bazohet në Fazat e Teorisë së Zhvillimit (faza e nxitur nga faktori, faza e drejtuar nga efikasiteti dhe faza e nxitur nga risitë) .

Kosova nuk ka qenë pjesë e Indeksit të Konkurrencës Globale për shkak të mungesës së të dhënave prandaj me anë të këtij hulumtimi do të vendoset edhe Kosova në Indeksin e Konkurrencës Globale për vitin 2017.

Qëllimi ishte mbledhja dhe integrimi i të gjithë treguesve të Zhvillimit të Tregut Financiar. Së dyti, llogarisni ato bazuar në një indeks të peshuar .Studimi u bazua në të dhënat statike dhe dinamike.

Të dhënat statistikore mbi tregun financiar janë nxjerrë nga burime zyrtare kombëtare dhe ndërkombëtare (Zyra e Statistikave, Banka Botërore, Organizata Botërore e Tregtisë) Të dhënat dinamike u mblodhën në bazë të një ankete të administruar me 78 biznese. Bizneset u zgjedhën rastësisht për të përfaqësuar demografinë e biznesit të Kosovës bazuar në aktivitetin ekonomik (NACE), madhësinë e kompanive dhe shpërndarjen gjeografike.

Anketa përmban 150 pyetje të ndara në 15 seksione. Shumica u kërkojnë të anketuarve të vlerësojnë një aspekt e mjedisit të tyre operativ, në një shkallë prej 1 (më e keqja situata e mundshme) deri në 7 (më të mirët)

Administrimi i plotësimit të anketës është i centralizuar nga Forumi Ekonomik Botëror dhe u zhvillua në nivelin kombëtar ku u nda : korniza në tri lista: kompanitë mikro (<10 punonjës), të vegjël dhe të mesëm ndërmarrjet (11-250 punonjës), dhe firmat e mëdha (> 251 punonjës), përsëri në proporcion me totalin përfaqësimi i këtyre kompanive në ekonomi, dhe me secilën listë duke filluar mbi të gjithë sektorët. Lista e kompanive të zgjedhura përfaqëson një mbulim të mirë gjeografik. Për të ulur paragjykimet, janë zgjidhur rastësisht firmat nga këto listat për të marrë anketën. Anketa është administruar në një sërë formatesh, duke përfshirë intervista ballë për ballë ose telefonike me drejtuesit e biznesit.

Para bashkimit, të dhënat e nivelit të respondentëve janë i nënshtrohet një procesi të kujdesshëm redaktimi. Një seri e parë e testet janë drejtuar për të identifikuar dhe përjashtuar ato anketime të cilave modelet e përgjigjeve tregojnë mungesë të mjaftueshme përqëndrohet në pjesën e të anketuarve. Anketat me të paktën 80 % e përgjigjeve të njëjta përjashtohen. Ankwat me një nivel të përfundimit më të ulët se 50% gjithashtu janë përjashtuar. Në hapin e dytë, një test multivariate zbatohet në të dhëna duke përdorur metodën e distancës Mahalanobis. Ky test vlerëson probabilitetin që një studim individual në a vendi specifik "i përket" kampionit të atij vendi duke krahasuar modelin e përgjigjeve të asaj ankete kundrejt modelit mesatar të përgjigjeve në vend. Një test i univariate outlier më pas zbatohet në vendi për secilën pyetje të secilës sondazh .

Është një listë e drejtuesve të mundshëm të biznesit nga mikro kompanitë, ndërmarrjet e vogla dhe të mesme, dhe kompani të mëdha - nga sektorë të ndryshëm të veprimtarisë, siç është detajuar më poshtë. Në mënyrë të veçantë, institutet partnere janë kërkoi që të ndërmerre hapat e mëposhtëm: Përgatitni një "kornizë të mostrës" ose një listë të madhe potencialesh të anketuarve, që përfshin firmat në proporcion në pjesën e BPV-së që llogaritet nga sektori ato përfaqësojnë: bujqësinë, industrinë përpunuese, industria jo-prodhuese (minierat dhe guroret, energji elektrike, furnizim me gaz dhe ujë, ndërtim), dhe shërbimet tregon nga sa devijime standarde ka përgjigja individuale devijon nga mesatarja e vendit mostër. Agregimi dhe llogaritja e mesatareve të vendit .

Ne kemi përdorur një mesatare të thjeshtë për të llogaritur rezultatet e ekonomisë. Kjo është, për një pyetje të caktuar, të gjithë individuale përgjigjet mbajnë peshën e njëjtë. Formalisht, mesatarja e vendit të një treguesi Anketa i për vendin c, të shënuar qic, llogaritet si më poshtë:

$$Q_{ic} = \frac{\sum_j^{nic} q_{ic}}{nic} \quad (1)$$

Ekuacioni 1:Konkurrenca Globale

Ku:

Q_{ic}, j është përgjigja e pyetjes **i** në vendin **c** nga **i** anketuari **j**; dhe

Nic është numri i të anketuarve në pyetjen **i** in vendi **c**.

Pasi përgjigjet janë grumbulluar në nivel shtetëror, një test për të zbuluar statistikisht të tepruar paragjykim perceptimit është drejtuar. Ne e bëjmë të fortë marrëdhëniet ndërmjet treguesve të nxjerrë nga Anketa në njërën anë dhe tregues të tjerë statistikorë të përdorur në anën tjetër të Indeksit të Konkurrencës Globale. Një regres linear është përdorur për të parashikuar rezultatin mesatar në indikatorët e Sondazhit nga ecuria mesatare në tregues të tjerë. Rezultatet e anketës që shtrihen jashtë 95 interval rreth besimit rreth vlerave të parashikuara korrigjohen automatikisht nga një faktor që rrjedh nga dallimi në mes të vlerës së vërejtur dhe kufirit të intervalin e besimit .

4.1. Korniza konceptuale

Në vitin 1979, Raportet Vjetore të Konkurrencës Globale të Forumit Ekonomik Botëror (WEF) kanë shqyrtuar shumë faktorë që u mundësojnë ekonomive kombëtare të arrijnë rritje të qëndrueshme ekonomike dhe prosperitet afatgjatë. Gjithashtu, që nga viti 2005, WEF ka zhvilluar Indeksin e Konkurrueshmërisë Globale (GCI). Si një indeks shumë gjithëpërfshirës, GCI kap bazat mikroekonomike dhe makroekonomike të konkurrencës kombëtare. Sipas raporteve të GCI, "niveli i konkurrencës i një kombi pasqyron shkallën në të cilën ajo është në gjendje të ofrojë prosperitet në rritje për qytetarët e saj"

Indeksi i Konkurrencës Globale matë faktorët që nxisin rritjen afatgjatë dhe prosperitetin e një vendi, duke ndihmuar politikë bërësit ti identifikojnë sfidat që duhet adresuar, pikat e forta, hartimin strategjisë së rritjes ekonomike të vendit të tyre. Indeksi i konkurueshmërisë globale mundohet ta bëjë globalizimin më përfshirës, duke përfshirë propozime për të përmirësuar aftësimin, rikualifikimin dhe trajtimin në punë; tatimin, mbrojtjen sociale, dhe adresimin e pabarazisë; tregje financiare që punojnë për të gjithë; dhe nxitjen e një të re epokë e bashkëpunimit ndërkombëtar .

Një klasifikim i dobishëm i raporteve të GCI konsideron tre faza të ndryshme të zhvillimit që përbëhen nga 12 shtylla. Sipas GCI, në fazën e parë, ekonomia është e shtyrë nga faktorët, vendet që gjenden në këtë fazë . Në këtë fazë kompanitë konkurrojnë në bazë të çmimit dhe shesin produkte ose mallra bazë, kanë produktivitet të ulët që pasqyrohet në paga të ulëta. Ruajtja e konkurrencës në këtë fazë zhvillimi varet kryesisht nga institucionet publike dhe private që funksionojnë mirë, infrastruktura e zhvilluar mirë, një kornizë makroekonomike të qëndrueshme dhe një forcë punëtore e shëndetshme dhe e shkolluar. Me rritjen e pagave me avancimin e zhvillimit, vendet lëvizin në fazën e zhvillimit të efikasitetit, kur ata duhet të fillojnë të zhvillojnë procese më efikase të prodhimit dhe të rrisin cilësinë e produktit. Në këtë pikë, konkurrenca gjithnjë e më shumë nxitet nga arsimi dhe trajnimi i lartë, tregjet efikase të mallrave, tregjet të punës që funksionojnë mirë , tregjet të sofistikuara financiare, një treg i madh vendas ose i huaj dhe aftësia për të shfrytëzuar përfitimet e teknologjive ekzistuese . Së fundi, kur vendet hyjnë në fazën e nxitur nga risitë, ata janë në gjendje të mbajnë paga më të larta dhe standardin e jetesës më të mirë . Në këtë fazë, kompanitë duhet të konkurrojnë nëpërmjet inovacionit , duke prodhuar produkte të reja dhe mallra të ndryshëm që përdorin proceset më të sofistikuara të prodhimit .

Tabela 2: Fazat e zhvillimit

Fazat e zhvillimit	BPV për kokë banori US \$
1. Faza e nxitur nga faktorët	Më pak se 2,000 \$
Tranzicioni nga Faza 1 në fazën 2	2,000-2,999 \$
2. Faza e nxitur nga efikasiteti	3,000-8,999 \$
Tranzicioni nga Faza 2 në fazën 3	9,000-17,000 \$
3.Faza e nxitur na inovacioni	Më shumë se 17,000 \$

Të gjitha shtyllat nuk janë të pavarura: jo vetëm ato janë të lidhura me njëri-tjetrin, por ato tentojnë të përforcojnë njëri-tjetrin dhe një dobësi në një fushë shpesh ka një ndikim negativ në fusha të tjera. Për shembull, inovacioni (shtylla 12) do të jetë shumë e vështirë pa një fuqi punëtore të mirë të arsimuar dhe të trajnuar (shtylla 4 dhe 5) që janë të aftë të absorbojnë teknologjitë e reja (shtylla 9) dhe pa financim të mjaftueshëm (shtylla 8) për R & D efikas të tregut të mallrave që bën të mundur marrjen e risive të reja në treg (shtylla 6).

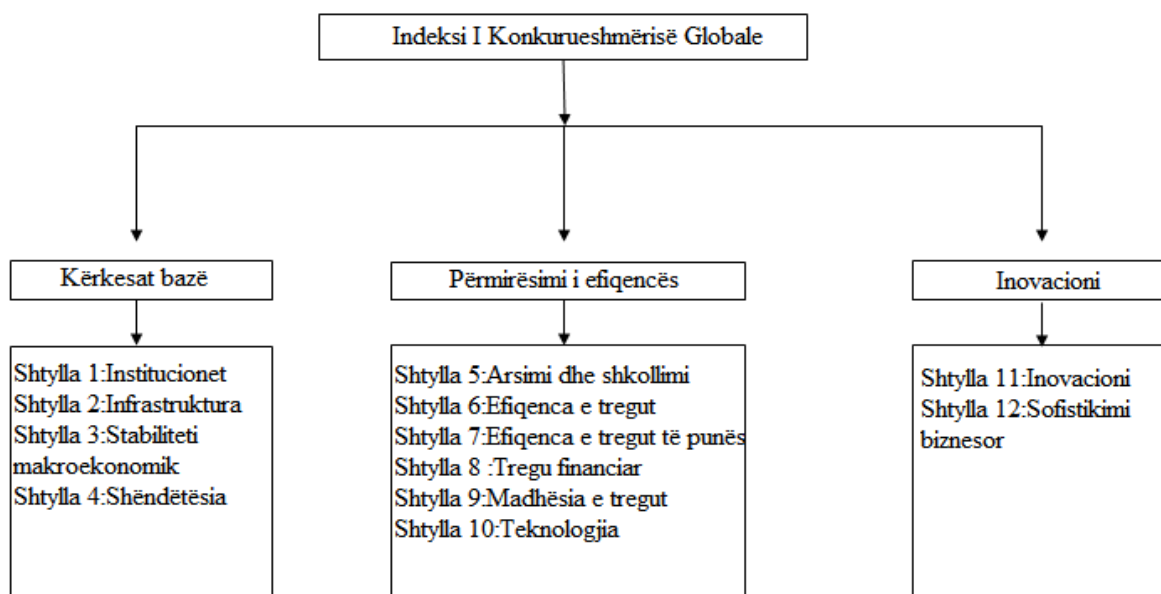

Figura 2. Indeksi i konkureshmërisë Globale

12 shtylla të konkurrencës janë grupuar në 3 grupe faktorësh, të cilat përfshijnë 111 komponentë. Shtyllat maten me pikët nga 1 (më i ulëti) në 7 (më i larti), përbërësit - nga rezultatet nga 0 në 100.

- 5.45 në 7 pikë - tregues shumë i lartë
- 4.51 në 5.44 pikë - tregues i lartë
- 3.51 në 4.50 pikë - tregues i mesëm
- 3.01 deri në 3.50 pikë - treguesi i ulët
- 1 në 3 pikë –tregues shumë i ulët

Ose nga 1 (më i larti) në 7 (më i ulëti), përbërësit - nga rezultatet nga 0 në 100.

- 5.45 në 7 pikë - tregues shumë i ulët
- 4.51 në 5.44 pikë - tregues i ulët
- 3.51 në 4.50 pikë - tregues i mesëm
- 3.01 deri në 3.50 pikë - treguesi i lartë
- 1 në 3 pikë –tregues shumë i lartë

Këto komponentë janë të ndarë në 2 drejtime:

- përparësi konkurruese
- disavantazh konkurrues .

5. REZULTATET

Në këtë kapitull diskutohen rezultatet e fituara nga literatura e shqyrtuar dhe rezultatet empirike nga pyetësi për pyetjet konkrete. Gjithashtu, paraqiten diskutimet kryesore të pyetjes hulumtuese, duke përfshirë aktivitetet e tregjeve financiare në Kosovë dhe ndikimi i faktorëve të tjerë në këto tregje.

Duke marrë parasysh se bazë e këtij punimi ka qenë shtylla e tetë e indeksit global të konkurrueshmërisë. Përmes hulumtimit të bërë në industritë dhe organizatat e caktuara, për indeksin global të konkurrueshmërisë dhe aktivitetet e tij, janë identifikuar aavantazhet dhe disavantazhet e shtetit të Kosovës për sa i përket tregut financiar. Arsyet se përse këto aktivitete janë të rëndësishme për shtetin e Kosovës janë se në bazë të këtyre aktiviteteve qeveria, bizneset locale , ndërkombëtare janë të njoftuar rreth gjendjes aktuale të të bërit biznes në Kosovë dhe si mund t'i përmisojmë ato. Gjithashtu në këto rezultate do të tregohen çka ndikon në zhvillimin financiar të Kosovës.

Statistics											
		finenv1	finenv2	finenv3	finenv4	finenv5	finenv6	finenv7	finenv8	finenv9	finenv10
N	Valid	52	51	52	50	51	49	50	52	51	48
	Missing	0	1	0	2	1	3	2	0	1	4
Mean		2.98	3.39	4.02	3.56	2.67	2.69	3.04	3.73	3.45	3.29
Median		2.84 ^a	3.29 ^a	4.07 ^a	3.45 ^a	2.46 ^a	2.54 ^a	2.81 ^a	3.76 ^a	3.20 ^a	3.11 ^a
Mode		3	3	4	2	2	3	2	3	3	3
Std. Deviation		1.244	1.021	1.350	1.417	1.424	1.446	1.355	1.443	1.404	1.368
Variance		1.549	1.043	1.823	2.007	2.027	2.092	1.835	2.083	1.973	1.871
Range		5	4	6	6	5	5	6	6	6	6
Minimum		1	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Maximum		6	6	7	7	6	6	7	7	7	7

a. Calculated from grouped data.

Figura 3: Analiza Spss

Duke marr parasysh se pyetjet janë koduar për t'u analizuar në SPSS. Koditë finenv1 u përgjigjet pyetja: Në vendin tuaj, në çfarë mase e pengojnë shërbimet financiare (p.sh.

sigurimi, kreditë, financat tregtare), aktivitetin biznesor?; kodi finenv2 pyetja: Në vendin tuaj, në çfarë mase sektori financiar siguron produkte dhe shërbime që plotësojnë nevojat e bizneseve?; kodi finenv3 pyetja: Në vendin tuaj, si e vlerësoni saktësinë (sigurinë) e bankave?; koditë finenv4 pyetja : Në vendin tuaj, sa është lehtë që bizneset të marrin një kredi bankare?; koditë finenv5 pyetja: Në vendin tuaj, sa është lehtë për ndërmarrësit e bizneseve “start-up” të cilët kanë projekte inovative por me risk, të marrin financim të kapitalit?; koditë finenv6 pyetja: Në vendin tuaj, në çfarë mase kompanitë mund të mbledhin para përmes lëshimit të aksioneve apo obligacioneve në tregun e kapitalit?; koditë finenv7 pyetja: Në vendin tuaj, në çfarë mase rregullatorët sigurojnë stabilitet të sektorit financiar?; koditë finenv8 pyetja: Në vendin tuaj, sa të fortë janë auditimet financiare dhe standardet e raportimit?; koditë finenv9 pyetja: Në vendin tuaj, në çfarë mase mbrohen interesat e aksionarëve pakicë nga sistemi ligjor?; koditë finenv10 pyetja: Në vendin tuaj, në çfarë mase munden ndërmarrjet e vogla dhe të mesme (SMEs) të qasen në mjetet financiare për të cilat kanë nevojë për operacionet e tyre biznesore, përmes sektorit financiar?.

Tabela 3: Tregu financiar në Kosovë

Tregu financiar	
8.01 Shërbimet financiare	3.32
8.02 Qasja në financa	2.98
8.03 Likuiditeti	2.53
8.04 Lehtësia e marrjes së kredive	3.42
8.05 Kapitali për Start Up	2.61
8.06 Bankat	4.01
8.07 Rregullimi Financiar	2.91
8.08 Risku	1.75
Mesatarja	2.94

Për sa i përket se në çfarë mase e pengojnë shërbimet financiare (psh. Kreditë, sigurimi, financat tregtare) aktivitetin biznesor në Kosovë në bazë të përgjigjeve të marra nga pyetësi, ku 1 përngon në masë të madhe dhe 7 pengon në masë të vogël, niveli i shërbimeve financiare është 3.32 nga 7 që i bie se Kosova ka nivel të lartë të pengimit të shërbimeve financiare në aktivitetet biznesore..

Për sa i përket qasjes financiare në Kosovë në bazë të përgjigjeve të marra nga pyetësi, ku 1 është vështirë për t'u qasur në financa dhe 7 është lehtë për t'u qasur në financa , niveli i qasjes financiare është 2.98 nga 7 që i bie se Kosova ka nivel shumë të lartë të vështirësive në qasje financiare nga bizneset. Niveli i likuiditetit është 2.53 nga 7 që i bie se Kosova ka nivel shumë të ulët likuiditeti. Për sa i përket qasjes likuiditetit në Kosovë në bazë të përgjigjeve të marra nga pyetësi, ku 1 është aspak likuid dhe 7 është shumë likuid.

Për sa i përket lehtësisë së marrjeve të kredive në Kosovë në bazë të përgjigjeve të marra nga pyetësi, ku 1 është shumë e vështirë për të marrë kredi dhe 7 është shumë e lehtë për të marrë kredi , niveli i vështirësisë së marrjes së kredive është 3.42 nga 7 që i bie se Kosova ka nivel të lartë të vështirësive në marrjen e kredive .

Për sa i përket kapitalit për start – up, që i bie se sa lehtë është për ndërrmarësit e rinj të cilët kanë projekte inovative por me risk të marrim financim kapital në Kosovë në bazë të përgjigjeve të marra nga pyetësi, ku 1 është shumë e vështirë të marrin financim kapital dhe 7 është shumë e lehtë të marrin financim kapital , niveli i vështirësisë së marrjes së kapitalit financiar është 2.61 nga 7 që i bie se Kosova ka nivel shumë të lartë të vështirësive në marrjen e kapitalit financiar.

Për sa i përket bankave , që i bie se sa të sakta dhe të sigurta janë në Kosovë në bazë të përgjigjeve të marra nga pyetësi, ku 1 është shumë e ulët, bankat mund të kërkojnë rikapitalizim dhe 7 është shumë e lartë , bankat janë shumë të sigurta me pasqyra financiare korrekte , niveli I saktësisë dhe sigurisë së bankave është 4.01 nga 7 që i bie se Kosova ka nivel mesatar të sigurisë dhe saktësisë së bankave .

Për sa i përket rregullimit financiar , që i bie se në çfarë mase rregullatorët sigurojnë stabilitet të sektorit financiar në Kosovë në bazë të përgjigjeve të marra nga pyetësi, ku 1 aspak dhe 7 në masë të madhe , niveli i rregullimit financiar është 2.91 nga 7 që i bie se Kosova ka nivel shumë të ulët të rregullimit financiar .

Ndërsa për sa i përket risku, i cili paraqet indeksin ligjor dhe janë të dhëna statike të cilat janë të kthyera në indeks të konkurueshmërisë globale , risku i Kosovës është 1.75 që bie se niveli riskut ku 1 është shumë I lartë dhe 7 është shumë ulët, Kosova ka nivel shumë të lartë të riskut.Mesatarisht tregu financiar i Kosovës ka një rezultat 2.94 nga 7, që i bie se Kosva ka një nivel shumë të ulët të zhvillimit financiar.

6. DISKUTIME DHE KONKLUSIONE

Tregu financiar në Kosovë është ende pazhvilluar, edhe pse sektori bankar është i qëndrueshëm dhe në përgjithësi bën mirë, megjithatë qasja në financa, ekuitet dhe letrat me vlerë janë përgjithësisht të kufizuar

Kapitali sipërmarrës për bizneset e reja fillestare është përgjithësisht i pakët , kreditë janë përgjithësisht në dispozicion, por jo të përballueshme për shkak të normave të larta të interes

Indeksi Ligjor i Kosovës është ndër më të ultat dhe seriozisht sfiduesë në zhvillimin e tregut financiar

Po ashtu, nëse shohim avantazhet dhe disavantazhet e tregut financiar në Kosovë mundë të themi se Kosova :

Ka avantazh - në sigurinë dhe saktësin e bankave me nivel 4.01 dhe

Ka disavantazh - në shërbime financiare me nivel 3.32

në qasje financiare me nivel 2.98

në likuiditet me nivel 2.53

në lehtësin e marrjeve të kredive me nivel 3.42

në kapital për start-up me nivel 2.61

në rregullim financiar me nivel 2.91

në risk me nivel 1.75

7. REFERENCAT

- Christensen, C., Horn, M. and Johnson, C. (2008). *Disrupting Class: How disruptive innovation will change the way the world learns*. New York: McGraw Hill.
- Mankiw, N. (2004). *Principles of economics*. Mason, Ohio: Thomson/South-Western.
- Porter, M. (1990). *The competitive advantage of nations*. Hampshire: Palgrave.
- Weber, M.(1983). *Max Weber on capitalism, bureaucracy and religion*. London: Allen & Unwin.
- The Global Competitiveness Report 2018. (2019). Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2018>
- Williamson, S. (2018). *Macroeconomics*. Upper Saddle River: Pearson.
- Acemoglu, D., & Robinson, J. (2012). *Why nations fail*. New York: Crown Publishers.
- Porter, M. E., & Schwab, K. (2008). *The Global Competitiveness Report 2008-2009*. Geneva: World Economic Forum.
- Sachs, Jeffrey D., 2008. *Common Wealth: Economics for a Crowded Planet*. New York: Penguin. xiii 386 pp. ISBN 9781594201271.
- Diamond, J. (1997). *Guns, Germs, and Steel*. W.W. Norton & Co.
- OECD (2004) *Understanding Economic Growth: Macro Level, Industry Level, Firm Level*, Palgrave Macmillan: Basingstoke

- Porter, M.E. (2005) 'Building the Microeconomic Foundations of Prosperity: Findings from the Business Competitiveness Index', in M.E. Porter, K. Schwab and A. Lopez-Claros (eds.) The Global Competitiveness Report 2005–2006, Palgrave Macmillan, World Economic Forum: New York, pp: 43–77
- Braendle, U., Mozghovyi, Ya., & Huryna, K. (2017). Corporate competitiveness and sustainability risks. Risk Governance and Control: Financial Markets & Institutions, 7(4-2), 225 - 233. <http://doi.org/10.22495/rgc7i4c2art5>
- "Financial Services: Getting the Goods". IMF. 28 March 2012. Retrieved 18 July 2019.
- Nicholson, J. (1903). A treatise on money and essays on monetary problems. London: A. and C. Black.
- Demirgüç-Kunt, A., Beck, T. and Honohan, P. (2008). Finance for all?. Washington, D.C.: World Bank.
- Signoriello, Vincent J. (1991). Commercial Loan Practices and Operations. ISBN 978-1-55520-134
- Horcher, Karen A. (2005). Essentials of financial risk management. John Wiley and Sons. pp. 1–3. ISBN 978-0-471-70616-8.
- Davies G, Bank J.H. 2002. A history of money: from ancient times to the present day. University of Wales Press.

8. APPENDIXES

What Is The Global Competitiveness Report?

Launched in 1979, the World Economic Forum's *Global Competitiveness Report* (GCR) (www.weforum.org/gcr) is widely recognized as the world's leading assessment of competitiveness covering over 140 economies.

What Is the Executive Opinion Survey?

The Executive Opinion Survey is a major component of *The Global Competitiveness Report*. The Survey gathers valuable information on a broad range of critical aspects of competitiveness for which hard data sources are scarce or non-existent. The results of the Survey are also a key ingredient for our other report series, such as *The Global Information Technology Report*, *The Travel & Tourism Competitiveness Report*, *The Global Enabling Trade Report*, *The Global Gender Gap Report*, *The Human Capital Report*, *The Inclusive Growth and Development Report*, and *The Global Risks Report*.

If you do not know the answer to a question or if the question does not apply, **please leave it blank**

Please note that all questions referring to “in your country” denote the **country in which you currently work**.

Please answer the questions in view of the situation in your country in **international comparison**.

Confidentiality: we realize that some of the questions address potentially sensitive information. Confidentiality of survey respondents is ensured. Individual responses are not identified

This survey requires approximately 40 minutes to complete.

I. About Your Company

1.01 In what country, state/province, and city do you currently work?

Country: _____ State/Province: _____ City: _____

1.02 In what country are your company's global headquarters located?

Country: _____

1.03 Are you a citizen of the country in which you currently work?

Yes No

1.04 Did you complete the Executive Opinion Survey last year (EOS 2015)?

Yes No

1.05 What is the approximate number of employees in your company?

_____ < 50 50–150 151–500 501–1,000 1,001–5,000 > 5,000

a. In your country:

b. Globally:

1.06 Please indicate (roughly) the percentage of your company that is:

Owned by the domestic private sector: _____ %

State-owned: _____ %

Foreign-owned: _____ %

1.07 What is your company's main activity (please select only one response):

Agriculture Industry: Manufacturing Industry: Non-Manufacturing

Services Other, please specify: _____

II. Most Problematic Factors for Doing Business

2.01 From the following list, please select the five most problematic factors for doing business in your country and rank these five factors from 1 (most problematic) to 5:

a. _____ Limited access to financing	i. _____ Government instability/coups
b. _____ Restrictive labor regulations	j. _____ Crime and theft
c. _____ Foreign currency regulations	k. _____ Corruption
d. _____ Inadequate infrastructure	l. _____ Complexity of tax regulations
e. _____ Inefficient government bureaucracy	m. _____ High tax rates
f. _____ Inadequately educated workforce	n. _____ Inflation
g. _____ Poor work ethic in the labor force	o. _____ Poor public health
h. _____ Policy instability	p. _____ Insufficient capacity to innovate

Instructions for sections III to XIV

Many of the questions ask you to check a box number according to your opinion (using “□” or “□”). If you do not know the answer, please leave it blank. Most questions appear in the following format:

10.18 In your country, to what extent is intellectual property protected?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

Checking 1: means you **completely** agree with the answer on the left-hand side

Checking 2: means you **largely** agree with the answer on the left-hand side

Checking 3: means you **somewhat** agree with the answer on the left-hand side

Checking 4: means your opinion is **indifferent** between the two answers

Checking 5: means you **somewhat** agree with the answer on the right-hand side

Checking 6: means you **largely** agree with the answer on the right-hand side

Checking 7: means you **completely** agree with the answer on the right-hand side

Please check only one number per question unless specified otherwise.

III. Infrastructure

3.01 How do you assess the general state of infrastructure (e.g., transport, communications and energy) in your country?

Extremely underdeveloped-

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extensive and efficient-
among the worst in the world the best in the world

3.02 In your country, how is the quality (extensiveness and condition) of transport infrastructure for the following:

Extremely inefficient-among

Extremely efficient-among

4.02 In your country, to what extent do information and communication technologies (ICTs) enable access for all individuals to basic services (e.g., health, education, financial services, etc.)?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

4.03 To what extent does foreign direct investment (FDI) bring new technology into your country?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

4.04 In your country, to what extent do ICTs enable new business models?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

4.05 In your country, to what extent do businesses use ICTs for transactions with other businesses?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

4.06 In your country, to what extent do businesses use the Internet for selling their goods and services to consumers?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

4.07 In your country, to what extent do ICTs enable new organizational models (e.g., virtual teams, remote working, telecommuting) within companies?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

4.08 In your country, how widely are virtual social networks used (e.g., Facebook, Twitter, LinkedIn)?

Not used at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Used extensively

4.09 To what extent does the government have a clear implementation plan for utilizing ICTs to improve your country's overall competitiveness?

Not at all – there is no plan

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent – there is a clear plan

4.10 In your country, to what extent does the use of ICTs by the government improve the quality of government services to the population?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

4.11 How developed are your country's laws relating to the use of ICTs (e.g., e-commerce, digital signatures, consumer protection)?

Not developed at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely well developed

4.12 In your country, how successful is the government in promoting the use of ICTs?

Not successful at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely successful

4.13 In your country, to what extent do businesses adopt the latest technologies?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

V. Financial Environment

5.01 In your country, to what extent does the cost of financial services (e.g., insurance, loans, trade finance) impede business activity?

Impedes business to

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Not at all
a great extent

5.02 In your country, to what extent does the financial sector provide the products and services that meet the needs of businesses?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

5.03 In your country, how do you assess the soundness of banks?

Extremely low – banks

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely high-banks are
may require recapitalization generally healthy with sound
balance sheets

5.04 In your country, how easy is it for businesses to obtain a bank loan?

Extremely difficult

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely easy

5.05 In your country, how easy is it for start-up entrepreneurs with innovative but risky projects to obtain equity funding?

Extremely difficult

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely easy

5.06 In your country, to what extent can companies raise money by issuing shares and/or bonds on the capital market?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

5.07 In your country, to what extent do regulators ensure the stability of the financial sector?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

5.08 In your country, how strong are financial auditing and reporting standards?

Extremely weak

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely strong

5.09 In your country, to what extent are the interests of minority shareholders protected by the legal system?

Not protected at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Fully protected

5.10 In your country, to what extent can small- and medium-sized enterprises (SMEs) access finance they need for their business operations through the financial sector?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

VI. Foreign Trade and Investment

6.01 In your country, to what extent do non-tariff barriers (e.g., health and product standards, technical and labeling requirements, etc.) limit the ability of imported goods to compete in the domestic market?

Strongly limited

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Do not limit at all

6.02 In your country, how efficient are customs procedures (related to the entry and exit of merchandise)?

Extremely inefficient

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely efficient

6.03 In your country, how efficient are changes between different modes of transport for cargo (e.g., from port to rail or airport to roads)?

Extremely inefficient

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely efficient

6.04 In your country, how prevalent is foreign ownership of companies?

Extremely rare

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely prevalent

6.05 In your country, how restrictive are rules and regulations on foreign direct investment (FDI)?

Extremely restrictive

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Not restrictive at all

6.06 In your country, how much does the time required for border clearance of imported goods fluctuate?

Fluctuates significantly

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Hardly fluctuates at all

6.07 In your country, to what extent do taxes reduce the incentive to invest?

To a great extent

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Not at all

VII. Domestic Competition

7.01 In your country, how intense is competition in the local markets?

Not intense at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely intense

7.02 In your country, how competitive is the provision of the following services:

Not competitive at all 1 2 3 4 5 6 7 Extremely competitive

- a. Professional services
(legal services, accounting,
engineering, etc.)
- b. Retail services
- c. Network sector
(telecommunications,
utilities, postal, transport, etc.)

7.03 In your country, on what basis do buyers make purchasing decisions?

Based solely on the lowest price

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Based on sophisticated performance attributes

7.04 In your country, how numerous are local suppliers?

Largely non-existent

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely numerous

7.05 In your country, how do you assess the quality of local suppliers?

Extremely poor quality

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely high quality

7.06 In your country, how effective are anti-monopoly policies at ensuring fair competition?

Not effective at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely effective

7.07 In your country, how do you characterize corporate activity?

Dominated by a few business groups

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Spread among many firms

7.08 In your country, how widespread are well-developed and deep clusters (geographic concentrations of firms, suppliers, producers of related products & services, and specialized institutions in a particular field)?

Non-existent

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Widespread in many fields

7.09 In your country, how much economic activity do you estimate to be undeclared or unregistered?

Most economic activity is undeclared or unregistered

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Most economic activity is declared or registered

VIII. Business Operations and Innovation

8.01 On what is the competitive advantage of your country's companies in international markets based?

Primarily based on low-cost labour or natural resources

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Primarily based on unique products and processes

8.02 In your country, how broad is companies' presence in the value chain?

Narrow, primarily involved in entire individual steps of the value including chain (e.g. resource extraction marketing, or production) design, etc.)

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Broad, present across the value chain (e.g. production and distribution,

8.03 In your country, to what extent do domestic companies control the international distribution of their products?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

8.04 In your country, how sophisticated are production processes?

Not at all – production uses latest

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Highly – production uses

labour intensive processes

technologies

8.05 In your country, who holds senior management positions in companies?

Usually relatives or friends
without regard to merit

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Mostly professional managers
chosen for merit and
qualifications

8.06 In your country, to what extent does senior management delegate authority to subordinates?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

To a great extent

8.07 In your country, to what extent is management accountable to investors and boards of directors?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

To a great extent

8.08 In your country, how well do companies treat customers?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

To a great extent

8.09 In your country, to what extent do companies have the capacity to innovate?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

To a great extent

8.10 In your country, to what extent do companies invest in research and development (R&D)?

Do not invest at all in R&D

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Invest heavily in R&D

8.11 In your country, how successful are companies in using marketing to differentiate their products and services?

Not a successful at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely successful

8.12 In your country, to what extent do companies encourage employees to generate new ideas?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

8.13 In your country, to what extent do companies turn ideas into commercially successful new products, services, or business models?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

8.14 In your country, to what extent do people collaborate and share ideas within a company?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

8.15 In your country, to what extent do companies embrace risky or disruptive business ideas?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

8.16 In your country, how successful are domestic companies at building international brands?

Not successful at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely successful

8.17 In your country, to what extent do new companies with innovative ideas grow rapidly?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

8.18 In your country, to what extent do government purchasing decisions foster innovation?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

8.19 In your country, to what extent do people have an appetite for entrepreneurial risk?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

8.20 In your country, to what extent do business and universities collaborate on research and development (R&D)?

Do not collaborate at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Collaborate extensively

8.21 In your country, to what extent are business services available (research, marketing, business support services, etc.)?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

8.22 In your country, to what extent do companies collaborate in sharing ideas and innovating?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

8.23 In your country, to what extent are people exposed to ideas from outside their environment/community?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

IX. Security

9.01 In your country, to what extent does the threat of terrorism impose costs on businesses?

To a great extent, imposes

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 No costs at all
huge costs

9.02 In your country, to what extent does the incidence of crime and violence impose costs on businesses?

To a great extent, imposes

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 No costs at all
huge costs

9.03 In your country, to what extent does organized crime (mafia-oriented racketeering, extortion) impose costs on businesses?

To a great extent, imposes

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 No costs at all
huge costs

9.04 In your country, to what extent can police services be relied upon to enforce law and order?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

X. Governance

10.01 How effective is the legislative process in your country?

Not effective at all – it is

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely effective -
lawmakers
deadlocked
can reach agreement in due
time

10.02 In your country, how efficient is the government in providing public goods and services?

Extremely inefficient

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely efficient

10.03 In your country, how efficient are the legal and judicial systems for companies in settling disputes?

Extremely inefficient

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely efficient

10.04 In your country, how easy is it for private businesses to challenge government actions and/or regulations through the legal system?

Extremely difficult

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely easy

10.05 In your country, to what extent does the government ensure a stable policy environment for doing business?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

10.06 In your country, how easy is it for companies to obtain information about changes in government policies and regulations affecting their activities?

Extremely difficult

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely easy

10.07 In your country, how do you rate the ethical standards of politicians?

Extremely low

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely high

10.08 In your country, to what extent do government officials show favoritism to well-connected firms and individuals when deciding upon policies and contracts?

Show favoritism to a great extent

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Do not show favoritism at all extent

10.09 In your country, to what extent do fiscal measures (subsidies, tax breaks, etc.) distort competition?

Distort competition to a great extent

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Do not distort competition all

10.10 In your country, how do you assess the agricultural policy?

Excessively burdensome of for the economy

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Balances well the interests taxpayers, consumers, and producers

10.11 In your country, how burdensome is it for companies to comply with public administration's requirements (e.g., permits, regulations, reporting)?

Extremely burdensome

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Not burdensome at all

10.12 In your country, to what extent are property rights, including financial assets, protected?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

10.13 In your country, how free is the press?

Totally restricted

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Completely free

10.14 In your country, how independent is the judicial system from influences of the government, individuals, or companies?

Not independent at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Entirely independent

10.15 In your country, how common is illegal diversion of public funds to companies, individuals or groups?

Very commonly occurs

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Never occurs

10.16 In your country, how do you rate the corporate ethics of companies (ethical behavior in interactions with public officials, politicians and other firms)?

Extremely poor – among the

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Excellent – among the best worst in the world in the world

10.17 In your country, to what extent do individuals have the opportunity to improve their economic situation through their personal efforts regardless of the socioeconomic status of their parents?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

10.18 In your country, to what extent is intellectual property protected?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

10.19 In your country, how common is it for companies to make undocumented extra payments or bribes in connection with the following:

Very common 1 2 3 4 5 6 7 Never occurs

-
a. Imports and exports	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Public utilities
(e.g. telephone, electricity)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Tax payments	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Awarding of public	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Contracts and licenses
e. Obtaining favorable judicial decisions

XI. Education and Human Capital

11.01 In your country, how well does the education system meet the needs of a competitive economy?

Not well at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely well

11.02 In your country, how do you assess the following:

Extremely poor – among the best

worst in the world 1 2 3 4 5 6 7 in the world

a. Quality of primary schools

b. Quality of math and science education

c. Quality of business schools

11.03 In your country, how available are high-quality, professional training services?

Not available at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Widely available

11.04 In your country, to what extent is the Internet used in schools for learning purposes?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

11.05 In your country, how do you assess the quality of scientific research institutions?

Extremely poor – among

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 the worst in the world Extremely good – among the best in the world

11.06 In your country, to what extent can companies find people with the skills required to fill their vacancies?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

11.07 In your country, to what extent is pay related to employee productivity?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

11.08 In your country, to what extent do companies invest in training and employee development?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

11.09 In your country, to what extent do regulations allow flexible hiring and firing of workers?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

11.10 To what extent does your country retain talented people?

Not at all – the best and brightest leave to pursue opportunities abroad

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent – the best and brightest stay and pursue opportunities in the country

11.11 To what extent does your country attract talented people from abroad?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

11.12 **In your country, to what extent are scientists and engineers available?**

Not available at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Widely available

11.13 **In your country, to what extent do companies provide women with the same opportunities as men to rise to positions of leadership?**

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

11.14 **In your country, how do you characterize labor-employer relations?**

Generally confrontational

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Generally cooperative

11.15 **In your country, how are wages generally set?**

By a centralized bargaining process

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 By each individual company

11.16 **In your country, to what extent do taxes and social contributions reduce the incentive to work?**

To a great extent

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Not at all

11.17 **In your country, how restrictive are regulations related to the hiring of foreign labor?**

Highly restrictive

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Not restrictive at all

11.18 **In your country, for similar work, to what extent are wages for women equal to those of men?**

Not at all – significantly below those of men

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Fully – equal to those of men

11.19 In your country, to what extent does a formal social safety net provide protection to the general population from economic insecurity in the event of job loss or disability?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Provides full protection

11.20 In your country, how do you assess the quality of vocational training?

Extremely poor – among the worst in the world

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Excellent – among the best in the world

11.21 In your country, to what extent do graduating students possess the skills needed by businesses at the following levels:

Not at all 1 2 3 4 5 6 7 To a great extent

-
- a. Secondary education
- b. University-level

11.22 In your country, to what extent do labor market policies help unemployed people to reskill and find new employment (including skills matching, retraining, etc.)?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

11.23 In your country, how do you assess the style of teaching?

Frontal, teacher based and focused on memorizing

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Encourages creative and critical individual thinking

11.24 In your country, to what extent do people move to other parts of the country for professional reasons?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

11.25 In your country, how much of the adult population has a university degree?

Nobody has a university degree

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Every adult has a university degree

XII. Health

12.01 In your country, how accessible is healthcare to all individuals?

Limited – only privileged have access to healthcare

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Universal – all individuals have access to healthcare

12.02 In your country, how do you assess the quality of healthcare (public and private) provided to ordinary citizens?

Extremely poor – among the worst in the world

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Excellent – among the best in the world

12.03 In your country, to what extent does health-related absence cost on businesses (consider both communicable and non-communicable diseases)?

To a great extent

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Not at all

XIII. Travel and Tourism

13.01 How high a priority is the development of the travel and tourism industry for the government of your country?

Not a priority at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 A top priority

13.02 How effective are your country's marketing and branding campaigns in attracting tourists?

Not effective at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Extremely effective

13.03 In your country, to what extent is the travel and tourism sector developed in an environmentally sustainable way?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

13.04 In your country, how do you assess the quality of tourism infrastructure (e.g., hotels, resorts, entertainment facilities)?

Very poor – among the worst in the world

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Excellent – among the best in the world

13.05 To what extent do international tourists visit your country mainly for its natural assets (i.e., parks, beaches, mountains, wildlife, etc.)?

Not at all

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 To a great extent

XIV. Environment

14.01 How do you assess the stringency of your country's environmental regulations?

Very lax – among the worst in the world

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Among the world's most stringent

14.02 In your country, how do you assess the quality of the natural environment?

Extremely poor – among the worst in the world

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Among the world's most pristine

14.03 In your country, how do you assess the enforcement of environmental regulations?

Very lax – among the worst in the world

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 Among the world's most rigorous

XV. Risks

15.01 From the following list, check the five global risks that you believe to be of most concern for doing business in your country within the next 10 years:

- Asset bubble
- Biodiversity loss and ecosystem collapse
- Critical information infrastructure breakdown
- Cyber attacks
- Data fraud or theft
- Deflation
- Energy price shock
- Extreme weather events
- Failure of climate-change adaptation
- Failure of critical infrastructure

- Failure of financial mechanism or institution
- Failure of national governance
- Failure of urban planning
- Fiscal crises
- Food crises
- Illicit trade
- Inter-state conflict
- Large-scale involuntary migration
- Manmade environmental catastrophes
- Misuse of technologies
- Natural catastrophes
- Profound social instability
- Spread of infectious diseases
- State collapse or crisis
- Terrorist attack
- Unemployment or underemployment
- Unmanageable inflation
- Water crises
- Weapons of mass destruction

**Thank you very much for completing this
Survey!**

**Please see the results of the Global Competitiveness Reports under
www.weforum.org/gcr**

**We would appreciate it if you would
provide us with your contact details,
keeping in mind that responses
remain confidential:**

Please staple your business card here

Respondent Information (optional)

Please staple your business card here or fill in the information below (in print)

Country: _____

Name: Mr Ms

Position: _____

Level: Top Executive/Owner Middle Management & Advisers
 Senior Executive/Board Member Functional Staff
 Head of Business Unit/Head of Region Other, specify: _____

Company: _____

Address: _____

Postal Code/City: _____

E-mail: _____